

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора **Огієнко Олени Іванівни**

на дисертацію **Дернової Майї Григорівни**

«Андрагогічна модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

Актуальність теми дослідження є незаперечною, що зумовлюється багатьма чинниками, зокрема, існуючими викликами глобалізованого суспільства, розвитком суспільства знань та знаннєвої економіки, інтенсивними процесами інтеграції та цифровізації, збільшенням тривалості життя людини. У цьому контексті саме освіта дорослих дає можливість адаптуватися дорослій людині до швидкоплинних змін та викликів сучасності, не втратити конкурентоспроможність на ринку праці, забезпечити доступ до освіти впродовж життя, соціальну та професійну мобільність, саморозвиток та самореалізацію. Саме залученість дорослих у неперервну освіту є важливим індикатором розвитку людського капіталу. Так, за результатами досліджень, у країнах – членах ЄС в середньому 40% дорослих беруть участь у програмах освіти дорослих, тоді як в Україні згідно з Національною доповіддю «Цілі сталого розвитку: Україна» (2017) лише 9% дорослих охоплено різними видами навчання. З огляду на це проблема освіти дорослих, зокрема, залученість дорослих до сфери вищої освіти, що активно відбувається у розвинених країнах світу і є важливим індикатором сталого розвитку суспільства, набуває особливої актуальності, зумовлюючи пошук нових підходів та шляхів її вирішення. Водночас необхідно враховувати те, що процес навчання дорослої людини має певні відмінності та специфічні особливості, які недостатньо враховуються у традиційних моделях навчання. У цьому контексті вивчення європейського досвіду застосування андрагогічної моделі навчання у професійній підготовці фахівців, що базується на андрагогічному підході, за яким дорослому учню відводиться провідна роль в організації процесу навчання на всіх його етапах є доцільним та необхідним, оскільки у вітчизняному андрагогічному

дискурсі бракує наукових розвідок, які б комплексно висвітлювали результати компаративного аналізу даної проблеми.

Актуальним виконане дослідження є також в світлі необхідності розв'язання низки важливих суперечностей, які виокремлені дослідницею.

Свідченням фундаментальності роботи є її зв'язок із планом науково-дослідної роботи відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України у межах комплексних досліджень «Теорія і практика особистісного і професійного розвитку дорослого населення» 2014–2016 рр. (РК № 0114U00316) та «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» 2017–2019 рр. (РК № 0117U001071). Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 11 від 22 листопада 2012 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від 18 грудня 2013 р.).

Наведені міркування дають підстави для ствердження, що дисертаційна робота Дернової Майї Григорівни є вчасної і актуальною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики, соціальному замовленню суспільства.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Даючи оцінку головним здобуткам наукового дослідження, варто акцентувати увагу на результатах, що мають наукову новизну, а саме: *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз андрагогічних засад професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти європейських країн; з'ясовано роль європейської вищої освіти як складової стратегії навчання впродовж життя на загальноєвропейському і національному рівнях Великобританії, Італії, Нідерландів, ФРН і Франції; схарактеризовано методологічні засади професійної підготовки у європейських вишах; розкрито механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії в андрагогічній моделі професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу; виокремлено й схарактеризовано сучасні теорії самокерованого, трансформативного, емпіричного й контекстного навчання,

розкрито психологічні особливості навчання дорослих та визначено їх роль у професійній підготовці сучасних фахівців; окреслено й досліджено організаційні та процесуальні засади навчання дорослих у європейських закладах вищої освіти; схарактеризовано складові андрагогічної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців у країнах Євросоюзу; досліджено особливості організаційних форм навчання дорослих у європейських ЗВО; виявлено конструктивні ідеї європейського досвіду на методологічному, теоретичному і практичному (організаційна і процесуальна складові) рівнях та обґрунтовано можливості їх творчого використання у процесі реформування вітчизняної системи вищої освіти.

До наукових здобутків дисертантки можна також віднести удосконалення змісту навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів вищої школи та підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти; подальший розвиток положень щодо розвитку системи професійної підготовки фахівців у вищій освіті України з урахуванням конструктивних ідей Великобританії, Італії, Нідерландів, ФРН і Франції; введення до наукового обігу нових фактів, документів, що стосуються професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО; обґрунтування та введення у науково-педагогічний дискурс поняття дорослого студента, андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у ЗВО, а також андрагогічних принципів навчання, зокрема автономії дорослого, опори на життєвий досвід, персоналізації і гнучкості навчання, особистої відповідальності дорослого, фасилітативності і партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій М.Г. Дернової є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів, що забезпечуються чіткістю окреслених кваліфікаційних ознак дослідження (у дисертації переконливо обґрунтовано вибір теми наукового пошуку, визначено об'єкт, предмет та мета дослідження, його завдання, які спрямовані на розв'язання виявлених автором суперечностей); методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій; застосуванням комплексу різноманітних

взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження; залученням великої кількості джерел, більшість яких мовою оригіналу (всього 1066 найменувань, із них 731 іноземними); апробацією матеріалів дисертації у виступах на міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах; висвітленням у наукових публікаціях автора.

Значення для науки й практики отриманих дисертантом результатів

Дослідження М.Г. Дернової містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати розв'язують низку важливих загальнопедагогічних завдань.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні науково-методичних рекомендацій щодо удосконалення професійної підготовки фахівців на андрагогічних засадах у вітчизняній системі вищої освіти. Положення, результати і висновки за результатами дослідження доцільно використовувати у теоретичних та експериментальних дослідженнях з андрагогіки, порівняльної педагогіки, під час розроблення концептуальних і нормативних документів з питань професійної підготовки фахівців у ЗВО, з метою оновлення наявних навчальних курсів з педагогіки, компаративістики, укладання програм спецкурсів з проблем вищої освіти та освіти дорослих, організації навчання у закладах післядипломної освіти, на курсах підвищення кваліфікації педагогів вищої школи, а також для розроблення нормативно-правового та науково-методичного забезпечення освіти дорослих в Україні. Прогностичний потенціал дослідження полягає у можливості організації на його основі подальшої дослідницької роботи щодо професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти на андрагогічних засадах в інших країнах, у розробленні навчально-методичного забезпечення для перепідготовки, підвищення кваліфікації педагогів та менеджерів вищої школи.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти України, що підтверджується довідками, посилання на які міститься в тексті дисертації та автореферату.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Привертає увагу методологічно виважений і ретельний підхід дисертантки до структурування змісту роботи, який складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, шістьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел (1066 найменувань, із них 731 іноземною (англійською, французькою, німецькою, італійською, голландською)) мовами та додатків (21 додаток на 128 сторінках). Структура дисертації відповідає логіці поставлених у дослідженні завдань, дозволяє реалізувати їх достатньо цілісно і комплексно.

Заслуговує схвалення ретельний бібліографічний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у європейських країнах, поданий у *першому* розділі дисертації «Сучасна європейська освіта в умовах інформатизації суспільства», що дозволив визначити відмінні риси інформаційного суспільства і окреслити роль освіти в умовах інформатизації; розкрити сутність феномена відкритої освіти; з'ясувати шляхи реалізації концепції освіти впродовж життя на загальноєвропейському та національному рівнях; узагальнити тренди розвитку європейської вищої освіти; схарактеризувати сучасний стан професійної підготовки фахівців у досліджуваних європейських країнах.

Привертає увагу висновок дослідниці про те, що система професійної освіти у Європі знаходиться у стані пролонгованої трансформації, а освіта впродовж життя розглядається як концепція, спрямована на формування готовності реагувати на соціальні й професійні зміни та здатності адаптуватися до них (с. 105); як головний організуючий принцип розвитку національних систем освіти європейських країн; як методологічна основа інтеграції освітніх ресурсів країн Євросоюзу зі світом праці (с.106).

Визначальне значення має *другий* розділ дисертації «Методологічна база дослідження», в якому схарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження; виокремлено андрагогічні засади професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО; визначено і обґрунтовано методологічні підходи дослідження, серед яких – андрагогічний, міждисциплінарний, системний, синергетичний, аксіологічний, акмеологічний і культурологічний підходи.

Висока якість аналізованого нами дисертаційного дослідження проявляється і в тому, що автор ретельно аналізує понятійно- категоріальний апарат дослідження, виокремлюючи понятійне поле сфери андрагогічного знання та категорії і поняття сфери професійної підготовки; обґрунтовує власне визначення поняття андрагогічна модель професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО (с. 133); класифікує андрагогічні засади професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу за чотирма групами, зокрема: методологічні, теоретичні, організаційні та процесуальні.

У *третьому* розділі «Теоретичні засади навчання дорослих» виявлено і схарактеризовано сучасні теорії навчання дорослих; здійснено міждисциплінарний аналіз і розкрито сутність понять автономії, особистої відповідальності, досвіду, мотивації і рефлексії дорослого студента в андрагогічній моделі професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО.

Нам імпонує належна увага авторки до аналізу та окреслення сутнісних характеристик сучасних теорій навчання дорослих: теорії самокерованого, трансформативного, емпіричного, контекстного навчання, які покладено в основу андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу.

На підтримку заслуговує виокремлення та обґрунтування акторкою таких особливостей дорослих студентів як автономія – здатність розуміти і керувати процесами навчання відповідально й ефективно (с.203); особистісна відповідальність, що уможлиблює усвідомлення дорослим цілей навчання і їх свідоме досягнення, гарантує досягнення результату навчання самостійно (с.214); досвід як основа процесу навчання дорослого (с. 220); мотивація як рушійна сила участі дорослих у навчанні (с. 221); рефлексія як механізм усвідомлення дорослим навчання (с. 232).

Важливим аспектом роботи є обґрунтування у *четвертому* розділі дисертації організаційних та процесуальних засад навчання дорослих у європейських ЗВО.

Значний науковий інтерес становлять результати аналізу особливостей загальноєвропейської політики та національних ініціатив щодо фінансових та

інформаційних інструментів стимулювання навчання дорослих у ЗВО, відкритого доступу до освітніх ресурсів, гнучких форм професійної підготовки фахівців.

Важливим здобутком дисертантки є обґрунтування принципів і методів визнання попереднього навчання й досвіду у досліджуваних країнах та висновок про те, що визнання попереднього навчання й досвіду акумулює невикористаний резерв знань, навичок і здібностей дорослої людини, допомагає видалити із сучасної системи освіти такі бар'єри, як безглузде навчання того, що дорослий вже знає (с. 237).

У *п'ятому* розділі дисертації «Конструювання андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО» подано та обґрунтовано авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Євросоюзу, представлено результати дослідження форм організації навчання, здійсненого на підставі аналізу освітньо-професійних програм підготовки фахівців у ЗВО Великобританії, Італії, Нідерландів, ФРН та Франції за дистанційною, змішаною та дуальною формами навчання.

Заслуговує на схвалення виокремлення дослідницею спільних рис дистанційного навчання дорослих у ЗВО у досліджуваних країнах (гнучкість та адаптивність до потреб дорослих студентів; модульність побудови навчальних програм; фасилітативна роль педагога-андрагога; створення єдиного віртуального навчального середовища; індивідуалізація навчання студентів за допомогою створення персонального навчального середовища тощо).

Обґрунтованим вважаємо виокремлення низки суттєвих характеристик дуальної форми навчання дорослих студентів у ЗВО.

Важливим в теоретичному і практичному вимірах є *шостий* розділ дисертації «Перспективи розвитку системи професійної підготовки фахівців в Україні», в якому дослідниця здійснює аналіз сучасного стану професійної підготовки фахівців у вітчизняних ЗВО; виокремлює конструктивні ідеї досвіду досліджуваних країн на методологічному, теоретичному і практичному рівнях.

Позитивно оцінюємо підготовлені М.Г. Дерновою з урахуванням конструктивних ідей європейського досвіду науково-методичних рекомендації щодо

удосконалення професійної підготовки фахівців на андрагогічних засадах у вітчизняній системі вищої освіти на загальнодержавному, регіональному та інституційному рівнях.

На позитивну оцінку заслуговують додатки до дисертаційної роботи, які вдало доповнюють її зміст. У додатках представлено фактологічний матеріал, що конкретизує, поглиблює, унаочнює важливі аспекти рецензованого дослідження.

Мовностилістичне оформлення дисертації враховує особливості стилю наукового писемного мовлення. Логічна структурованість роботи забезпечується висновками і узагальненнями, проілюстрованими в графічному матеріалі дисертації.

Таким чином, обсяг і зміст дисертації свідчать про те, що авторка глибоко і різнобічно вивчила проблему дослідження, що дозволило їй здійснити цілісний науковий аналіз андрагогічних засад професійної підготовки фахівців у європейських закладах вищої освіти.

Дискусійні положення та побажання щодо вдосконалення змісту дисертації

Оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Відзначаючи логіку і глибину наукової розвідки М. Г. Дернової при аналізі організаційних та процесуальних засад навчання дорослих у європейських ЗВО, на нашу думку, доцільним видається виокремлення параграфу щодо структурних та змістових особливостей професійної підготовки дорослих студентів.
2. Попри ґрунтовний аналіз сучасних теорій навчання, зокрема, теорії самокерованого, трансформативного, емпіричного, контекстного навчання, які покладено в основу андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців, бажано було б приділити більше уваги в основному тексті роботи (п. 3.1.) їх взаємозв'язку з практикою, схарактеризувати шляхи реалізації їх основних положень у професійній підготовці дорослих студентів у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу.
3. У розділі 4 представлено авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців у європейських закладах вищої освіти. З метою аналізу

проблемного поля дослідження у Великій Британії, Нідерландах, Франції, Італії, Федеративної Республіки Німеччини, вбачається доцільним скласти порівняльну таблицю, яка дала б можливість визначити подібність та відмінність у застосуванні андрагогічної моделі професійної підготовки дорослих студентів у закладах вищої освіти досліджуваних країн Європейського Союзу. Дисертація виграла б від поглиблення цього аспекту.

4. У локусі дослідницького інтересу дисертантки була характеристика форм та методів професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти Великій Британії, Нідерландах, Франції, Італії, Федеративної Республіки Німеччини (п. 5.1). Проте не з'ясованим залишилося питання: наскільки поширеними є окреслені авторкою інноваційні та інформаційно-комунікаційні технології навчання. Чи стали вони масовим явищем, або є здобутком окремих навчальних закладів?
5. Одним із позитивно оцінених нами аспектів дослідження є розробка дисертанткою з урахуванням конструктивних ідей європейського досвіду науково-методичних рекомендації щодо удосконалення професійної підготовки фахівців на андрагогічних засадах у вітчизняній системі вищої освіти на загальнодержавному, регіональному та інституційному рівнях. Водночас слід було окреслити виклики в ході імплементації розроблених рекомендацій. Їх характеристика збагатила би дисертацію та посилила б рекомендаційні узагальнення.
6. Відмічаючи практичну цінність додатків, в яких представлено фактологічний матеріал, що узагальнено висвітлює усі аспекти означеного дослідження, зауважимо, що враховуючи компаративний характер дисертації, бажано було б у додатках подати тезаурус термінів.

Сформульовані вище зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, яке є концептуальним, цілісним і робить вагомий внесок у розвиток теорії і практики професійної освіти, відкриває

нові шляхи для вдосконалення професійної підготовки дорослих студентів у закладах вищої освіти.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Результати дослідження висвітлено у 50 публікаціях (із них 43 – одноосібні), з-поміж яких: 2 монографії (з них – 1 одноосібна); 1 посібник; 24 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 22 публікації у збірниках наукових праць та матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації М.Г. Дернової.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць М.Г. Дернової дає підстави для висновку про те, що дослідження «Андрагогічна модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу» є завершеною, фундаментальною, самостійною науковою роботою, що має вагомое теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає паспорту спеціальності, вимогам п. 9,10,12-14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а його авторка – Дернова Майя Григорівна - заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки

Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка

О.І. Огієнко

Підпис Огієнко О.І.
засвідчую
перший проректор
Юрій В. Стусицький
" 20 р.